

Model dječije kuće za zaštitu djece koja su doživjela seksualno zlostavljanje potiče iz Amerike, iz 1985. godine, autor je Branson. Prva dječija kuća u Evropi formirana je na Islandu, 1998. godine, po uzoru na National Child Advocacy Centre iz Alabame. Barnhaus-dječije kuće postoje u desetak zemalja Evrope (Švedska, Danska, Finska, Njemačka, Estonija...). Osnivanje dječijih kuća preporučuje i podržava Savjet Evrope.

Barnahus service - dječija kuća u Estoniji je formirana 2018. godine, nakon što se deset godina razmatralo prilagođavanje ovakvog modela zaštite djece koja su doživjela seksualno zlostavljanje nacionalnim uslovima, a godine 2017. započeli su u okviru pilot projekta, i tada je radila je samo direktorka dječije kuće, socijalna radnica. Sada u Estoniji postoje dvije dječije kuće, sa ukupno pet zaposlenih. Svi zaposleni u dječijim kućama su socijalni radnici, koji, po potrebi, angažuju druge stručnjake iz drugih službi. Radno vrijeme je od 9-17h (jer dijete nije sposobno za učešće u forenzičkom intervjuu u večernjim satima). Početno je dječija kuća bila smještena u centru za mentalno zdravlje, u bolnici (nije bilo bezbjedno jer su osobe koje su zlostavljale djecu lako dolazile do socijalne radnice i prijetili joj), a sada se nalazi u prostoru i pod nadležnošću Odbora za socijalno osiguranje pri Ministarstvu za socijalna pitanja.

U Dječijoj kući u Tallinnu su zaposlene tri osobe: dvije osobe rade u dječijoj kući, a jedna na SOS linji za djecu. Broj djece u Estoniji je 240.000, a broj prijava za seksualno zlostavljanje djece kreće se od 434 u 2016. godini do 510 u 2018. godini. Istraživanje koje je sprovedeno od strane Ministarstva pravde Estonije 2015. godine, na uzorku maloljetnika od 16-18 godina, pokazuje: da je 32% djece doživjelo neki oblik seksualnog zlostavljanja.

Dječija kuća u Estoniji pruža zaštitu djeci koja su nekada doživjela seksualno nasilje, a ako je dijete aktuelno seksualno zlostavljano, mora se uključiti se policajac iz Odbora za policiju i graničnu policiju, Jedinica za seksualne delikte i dječiju zaštitu. Policajac je nadležan da odlučuje o saslušanju i pružanju pomoći djetetu, da objasni djetetu krivičnu proceduru, forenzički doktor dolazi samo po pozivu policajca. Ako dijete da izjavu o zlostavljanju u dječijoj kući, bez učešća policajca, biće ponovo saslušano u policiji.

Policijski inspektori mogu da koriste dječiju kuću za razgovor sa djecom, prema sopstvenoj procjeni, a dječija kuća pruža podršku djetetu. Neki inspektori nisu saglasni da osoblje dječije kuće posmatra intervju koji inspektor vodi sa djetetom. Prema zakonu Estonije: svi dokazi koje prikuplja policija, obavljeni razgovori i audiovizuelni snimci su relevantni dokazi na sudu. Npr. policajci nose male kamere na uniformi kada ulaze u stan u kojem se desilo nasilje, informiše prisutne da će sve biti snimljeno, zatim postavlja informativna pitanja o prijavljenom događaju. Na taj način se obezbjeđuje hitnost (pravda se obezbjeđuje u okviru 48h), a informacije se prosljeđuju i socijalnoj službi. Kada su u pitanju djeca žrtve silovanja, uključen je Forenzički institut koji je formiran od strane Ministarstva pravde.

Dijete ostaje u dječijoj kući najduže šest sati, a to uključuje: razgovor sa roditeljima (za koje vrijeme dijete može da se igra u sobi za terapiju igrom); razgovor sa djetetom o zlostavljanju u mimimalistički opremljenoj prostoriji za razgovor, uz mogućnost audiovizuenog snimanja; i forenzički pregled. Ako dijete ne može da se vrati u porodicu, upućuje se u druge (krizne) centre.

Dječija kuća u Tallinnu ima pet kancelarija: dvije kancelarije (za socijalnog radnika dječije kuće i socijalnog radnika SOS linije), sobu za forenzički intervju, sobu za terapiju i sobu za forenzički pregled. Soba za forenzički intervju je minimalno opremljena, sa pažljivo biranim, neupadljivim bojama: bijeli zidovi, na jednom zidu jednostavna tapeta, neupadljiva (bijela, sa kružnim detaljima, tankih, isprekidanih crnih linija), dvije manje fotelje (žute), mali stol i dvije male stolice (boja svijetlog drveta), mali ormar (do visine stola, boja svijetlog drveta, koji zaključan jer neka djeca prilaze i otvaraju), tepih (zbog zvučnosti sobe; sive boje), mikrofona na plafonu, kamera na postolju. Ponekad socijalni radnik za vrijeme intervjua koristi lutke, crtež tijela, a u vezi čega su stručnjaci podijeljeni (navođenje djeteta, sugestivnost). U drugoj sobi se može vidjeti i čuti razgovor na monitoru, a ne može se intervenisati (osoba koja vodi razgovor sa djetetom nije povezana tehničkom opremom sa osobom u drugoj prostoriji). Dijete ispituje socijalni radnik (iz dječije kuće), zaštitnik djeteta (iz opštinske službe) ili policajac (Jedinica za seksualne delikte i dječiju zaštitu). Prema zakonu Estonije razgovor sa djetetom koji vodi policajac je relevantan dokaz za sud te ukoliko je sa

djetetom razgovaro socijalni radnik dječije kuće, bez prisustva policajca, to nije dokaz u sudskom postupku i dijete se mora ponovo saslušati. Razmijenjena su iskustva u krivično pravnoj zaštiti djece te je predstavljen model saslušanja djeteta putem audiovizuelne opreme primjerene potrebama djeteta koji se primjenjuje u Crnoj Gori uz pomoć Stručne službe Vrhovnog državnog tužilaštva i značaj preveniranja ponovnog saslušanja djeteta u daljem sudskom postupku, obzirom da državni tužilac za maloljetnike ne samo da posmatra razgovor koji sa djetetom obavlja predstavnik Stručne službe, nego rukovodi postupkom saslušanja djeteta, na način da prethodno da instrukcije i u toku razgovora može da interveniše jer je povezan tehničkom opremom sa predstavnikom Stručne službe, koji obavlja razgovor sa djetetom u zasebnoj prostoriji. Takođe, u drugoj prostoriji se, pored državnog tužioca za maloljetnike, nalaze svi drugi učesnici u krivičnom postupku. Predstavnik Stručne službe procjenjuje sposobnost djeteta za učešće u krivičnom postupku i objašnjava djetetu krivičnu proceduru. Soba za terapiju u dječijoj kući je opremljena namještajem (mjesto za sjedenje) i igračkama (koje predstavljaju porodičnu kuću...). Terapeut za igru se angažuje kada se radi o sumnji na seksualno zlostavljanje djeteta mlađeg od dvije godine.

Soba za forenzički (ginekološki) pregled je opremljena malim kancelarijskim stolom, dvije stolice, stolom za ginekološki pregled, iznad kojeg su na različite načine postavljene igračke (lepiri se spuštaju sa plafona, pčele sa lampe iznad ginekološkog stola, pano sa pticama...), kolposkopom-veoma precizan i skup aparat za sačinjavanje slika povreda, kojim može da rukuje samo forenzički doktor (fotografiše) kako bi to bio relevantan dokaz na sudu. Socijalna radnica iz dječije kuće asistira za vrijeme pregleda djeteta koji obavlja forenzički doktor. Dječja kuća ima memorandum o saradnji sa: Ministarstvom za socijalna pitanja, Odborom za policiju, Forenzičkim institutom (pri Ministarstvu pravde); tužilaštvom, a sudovi nisu uključeni jer je takav zakonodavni sistem Estonije. Nije potreban memorandum sa zdravstvenim ustanovama jer su sva djeca zdravstveno osigurana.

Iskustvena preporuka je da se dječija kuća koristi samo za djecu žrtve seksualnog zlostavljanja ili za koju postoji sumnja da su na njihovu štetu

učinjena krivična djela sa elementima seksualnog zlostavljanja jer uključivanje djece koje su doživjela bilo koji oblik zlostavljanja (fizičko, emocionalno) zauzme najveći dio radnog vremena i onemogućava kvalitetno bavljenje zaštitom seksualno zlostavljane djece. Takođe, važna preporuka je da se prije osnivanja dječije kuće organizuje: studija za implementaciju modela dječije kuće uz pomoć stručnjaka iz zemalja u kojima se model dječije kuće sprovodi duže vrijeme (godinama) i nacionalnih stručnjaka jer se modeli ne kopiraju nego prilagođavaju nacionalnom zakonodavnom sistemu; zatim i okrugli stolovi sa svim relevantnim nacionalnim stručnjacima koji će sarađivati u zaštiti djece od seksualnog zlostavljanja; da se sve unaprijed sveobuhvatno procijeni i definiše model dječije kuće prilagođen nacionalnim uslovima, da je svima jasna krivično-pravna procedura, uloge, granice (da se izbjegnu preklapanja), način razmjene informacija.

SOS linija za djecu (116 111) funkcioniše putem jedne kancelarije u dječijoj kući i mreže savjetnika koji rade od kuće, uz obezbijeđenu tehničku opremu za rad. Ovu uslugu, od 2018. godine, obezbjeđuje Odjeljenje za dječiju zaštitu Odbora za socijalno osiguranje Ministarstva za socijalna pitanja (finansiranje od strane države). Zakonom o dječijoj zaštiti Estonije je propisano da svako ko je u saznanju da je dijete zlostavljano, mora to da prijavi SOS liniji za djecu. SOS linija za djecu obezbjeđuje savjetovanje, krizno savjetovanje, a zaposleni na SOS liniji imaju zakonsko ovlašćenje da mogu izmjestiti dijete iz porodice (npr. problem se desio za vrijeme vikenda) u neki od odgovarajućih centara za bezbjednost djece. Dijete se izmješta tako da savjetnik SOS telefona inicira proceduru izmještanja, sačinjava pisanu dokumentaciju, daje izvještaj policiji i informaciju gdje se nalazi odgovarajući krizni centar, a po dijete dolaze druge službe (dječiji zaštitnik iz opštinske službe) i policajac. Prijavljivanje je anonimno, a u slučaju rizika po životnu bezbjednost, otkriva se identitet. Moguće je kontaktirati SOS liniju za djecu preko različitih internet komunikacijskih kanala. Centar za djecu u riziku od zavisnosti od psihoaktivnih supstanci i alkohola u Tallinnu (Tallinna Laste Turvakeskus) je osnovan 2000. godine, početno sa kapacitetom od 14, a sada 48 smještajnih mjesta za djecu i maloljetnike (oba pola) sa psihatrijskom dijagnozom o zavisnosti. Uz primarnu dijagnozu zavisnosti, koja je jedini osnov za smještaj u navedeni Centar, često su prisutni i drugi poremećaji ponašanja

maloljetnika, problemi u porodičnim odnosima, roditeljstvu. Broj zaposlenih je 48, od toga je 28 specijalnih pedagoga, 4 psihologa, 7 psihoterapeuta (npr. porodična psihoterapija, psihoterapija muzikom...), medicinske sestre. Problem djece koja su zavisnici je socijalno-rehabilitacijski pa su stoga i zaposlena lica u najvećem broju specijalni pedagozi. Prema djeci se primjenjuje desetomjesečni socijalno-rehabilitacijski program u uslovima ustanove zavodskog tipa, uz saglasnost djeteta, roditelja, Odjeljenja za dječiju zaštitu Odbora za socijalno osiguranje Ministarstva za socijalna pitanja (nije sudska mjera). Maloljenici koji izvrše krivično djelo, smještaju se odlukom suda u tzv. specijalnu školu, u kojoj borave u periodu od jedne školske godine do tri godine i u kojoj se osposobljavaju za samostalni život. Postoje dvije specijalne škole u Estoniji, koje rade po principu ustanove zavodskog tipa i u koje se smještaju maloljetnici oba pola. Ministarstvo pravde ima i Odjeljenje za krivičnu politiku i analizu, u kojem rade stručnjaci vanpravne struke, koje je značajno u zaštiti djece od seksualnog zlostavljanja. Ovo odjeljenje sprovodi analizu: seksualnog zlostavljanja djece; pravosuđa po mjeri djeteta; zločine iz mržnje; žrtve i učinioce seksualnog zlostavljanja. Takođe, bavi se prevencijom seksualnog zlostavljanja kroz vođenje statistike, analize, istraživanja slučajeva seksualnog zlostavljanja, uticanjem na promjenu svijesti i znanja o nasilju u opštoj populaciji, a kroz preventivne aktivnosti bave se i osobama koje su u riziku da postanu žrtve nasilja, osobama koje su žrtve nasilja i učiniocima nasilja. Istraživanje i analizu podataka sprovode kroz elektronski sistem (sva krivična djela su zabilježena u jedan elektronski sistem, u elektronskim fajlovima). Sada rade na povezivanju krivične evidencije vodi ima policija sa evidencijom vodi ima socijalna zaštita: može da se vidi broj žrtava nasilja, kad se nasilje desilo, kad je registrovano, kakav je protek informacija između dječije kuće i policije, kako je dijete tretirano, koliko je dugo u procesu – za to je potrebna dozvola od Odjeljenja za zaštitu podataka u Ministarstvu pravde. Imaju identifikacioni kod za dijete – jedinstveni matični broj građanina (npr. bez toga je nemoguće utvrditi da li je poštovan princip-dijete se sasluša samo jednom, zbog čega je ponovo saslušano i dr. važne podatke o postupanju prema djetetu u krivičnom postupku). Takođe, Odjeljenje za krivičnu politiku i analizu Ministarstva pravde je

sprovelo Studiju o seksualnom zlostavljanju djece i mladih: 2003. i 2015., koju će ponoviti 2020. godine, na uzorku djece školskog uzrasta 16-18/19 godina. Bila su uključena pitanja: o iskustvima o seksualnom nasilju i seksualnom ponašanju, emocionalnom, socijalnom i fizičkom zlostavljanju, vrijednostima i vjerovanjima o seksualnom zlostavljanju, o prepoznavanju da su žrtve zlostavljanje, kako se osjećaju, kome kažu o zlostavljanju, zašto se obraćaju baš toj osobi/liniji, zašto govore/ne govore o nasilju. Istraživanje je značajno da se otkrije prevalencija seksualnog zlostavljanja, za razvijanje usluga za zaštitu i podršku, preventivnih aktivnosti.

Prevenција koju sprovodi i/ili podržava Ministarstvo pravde obuhvata npr.: film o dječijim pravima; festival filma o dječijim pravima; video klipovi Savjeta Evrope („Reci ne“; „Reci nekome“; „Počni da pričaš“); Knjiga sa pričama kako da se djeca snađu u situaciji zlostavljanja (Juhani Puttsepp, Mina Olew, Enda Oma, on line); Brošura za učinioce nasilja nad djecom, za njihovu porodicu, profesionalce ili za one koji sami misle da imaju interesovanje za seks sa djecom (obaveza sprovođenja ove aktivnosti prema Lanzarot konvenciji, uz razumijevanje da ljudi ne mogu da biraju seksualno opredjeljenje, ali je svako odgovoran za svoje ponašanje i da traži pomoć); brošura Nije svaki učinilac seksualnog nasilja pedofil; Obuka za pristup prilagođen djetetu: za policajce, advokate; Lapse Kusalemije Kasiraamat – priručnik za intervjuisanje djece (sadrži i poglavlja o dječijem razvoju): za policajce, tužioce, sudije, advokate; Ček lista pokazatelja zlostavljanja za specijaliste (posebno za opštinske dječije zaštitnike).

Prevenција se odnosi i na pomoć učiniocima seksualnog zlostavljanja, koja se obezbjeđuje u okviru zdravstvenog sistema i u zatvoru. Ova pomoć se sprovodi u okviru bolnice Wiland, za učinioce prema kojima je pokrenut krivični postupak, koji su na probaciji ili su izdržali kaznu zatvora, a sa njima rade psiholog, psihijatar i urolog, kroz individualni tretman (u planu je i grupni tretman). Kliničko iskustvo pokazuje da mnogim učiniocima nije potreban medikamentozni ni hormonski tretman. Pomoć se pruža i u zatvoru, gdje sa učiniocima svo vrijeme radi psiholog. Jedno vrijeme postojala je projektna help linija za učinioce seksualnog zlostavljanja.

Prilikom posjete Odjeljenju za socijalno osiguranje, Odjeljenju za dječiju zaštitu i Odjeljenju za politiku jednakosti dobijene su informacije o

sistemu socijalne zaštite u Estoniji, reformisanom 2016. godine, funkcionisanju Ministarstva za socijalna pitanja te pružanju pomoći žrtvama porodičnog i seksualnog nasilja, skloništima za žrtve nasilja, formiranim i finansiranim od strane države, shodno Istambulskoj konvenciji, alternativnim uslugama za djecu koja ne mogu da ostanu u svojim porodicama (1300 djece je smješteno u srodničkim, 130 u nesrodničkim hraniteljskim porodicama; 1000 djece je smješteno u različitim vrstama institucija, npr. porodični dom, u kojem boravi šestoro djece i tri zaposlena...; 30 djece godišnje se usvoji, i to je dozvoljeno samo od strane državljana Estonije). U Institutu za javno zdravlje (Institut Tervise Arengu), Odjeljenje za porodicu, predstavljen je program Nevjerovatne godine, koji predstavlja ranu prevenciju za porodice sa djecom (grupa roditelja djece od 2-8 godina, osnovni program i grupa roditelja djece od 4-12 godina, napredni program), koji razvija roditeljske vještine i pozitivno roditeljstvo i koji je zasnovan na dokazima o korisnosti i uspješnosti za roditelje, djecu i državu. Program je kreiran u Americi, sprovodi se u Kanadi, Portugalu, Engleskoj... Predstavljen je i PRIDE program za hranitelje i usvojitelje, koji je kreiran u Americi 1990. godine, a u Estoniji se sprovodi od 2000. godine, s tim da je, uz saglasnost autora, 2016. godine u Estoniji program unaprijeđen na način da su ga treneri i metodolozi prilagodili njihovom kulturnom, socio-političkom okviru, a sada prilagođavaju program specifičnim potrebama estonskih srodničkih hraniteljskih porodica.

Nevladina organizacija SA Kiusamisvaba Kool je predstavila uspješnost programa borbe protiv vršnjačkog nasilja KiVa, u školi – kako program, tako i dokaze o uspješnosti, uz jedinstven pristup i učešće cijele škole u prevenciji, zaustavljanju i sprječavanju vršnjačkog nasilja, djelotvornom rješavanju slučajeva i saniranju nepovoljnih posljedica vršnjačkog nasilja. Program sprovode od 2012. godine, nakon istraživanja koje je pokazalo da je svako peto dijete u Estoniji žrtva vršnjačkog nasilja (nasilja koje se ponavlja i koje povrjeđuje) i nakon istraživanja različitih globalnih programa za prevenciju vršnjačkog nasilja zasnovanih na nauci (Norveška, SAD, Finska, Švedska, Meksiko) i studija koje su se odnosile na procjenu uspješnosti globalnih programa. Izabrali su KiVa-finski program jer je zasnovan na nauci, sistematičan je, uključuje prevenciju i intervenciju, zbog čega pokazuje postojanije rezultate od drugih

programa. Ovaj program se pokazao uspješnim u 25 zemlja, što pokazuje da nije vezan za kulturološke karakteristike.